

URGANCH DAVLAT TIBBIYOT INSTITUTI JANUBIY OROLBO'YI TIBBIYOT JURNALI

2 - TOM, MAXSUS SON-2. 2026

14.00.00 - TIBBIYOT FANLARI ISSN: 3093-8740

UDK 616.441-036.2

QALQONSIMON BEZNING FAOLIYATI BILAN BOG'LIQ KASALLIKLARNING UCHRASH DARAJASI VA UNGA TA'SIR QILUVCHI OMILLAR

Kibriyev Behro'z Abdurahmonovich

Kibriev1991@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0002-4505-8663>

Termiz iqtisodiyot va servis universiteti Tibbiyot fakulteti

Annotatsiya. Mazkur maqola bir necha yillardan beri O'zbekiston hududida dolzarb muammolardan biri hisoblangan qalqonsimon bezning faoliyati bilan bog'liq kasalliklarning uchrash darajasi va unga ta'sir qiluvchi omillarni tadqiq qilishga bag'ishlangan. Qalqonsimon bez gormonlari modda almashinuvining barcha bosqichlarida ishtirok etadi, hujayralarda energiya ishlab chiqarishni oshiradi, kislorod iste'molini kuchaytiradi, suyuqlik va tuz balansini nazorat qiladi, hujayralarning o'sishi va rivojlanishini tezlashtiradi, uglevodlar almashinuviga ta'sir qiladi va yurak-qon tomir tizimi faoliyatini tartibga soladi. Qalqonsimon bezdagi sekretiya qiluvchi hujayralar bu parafollikulyar hujayralar bo'lib, ular nerv tizimidan kelib chiqqan va kalsitonin gormonini ishlab chiqaradi.

Kalit so'zlar: qalqonsimon bez saratoni, endemic buqoq, diffuz buqoq, anablastik qalqonsimon bez saratoni (AQBS).

Abstract. This article is devoted to the study of the incidence of diseases related to the functioning of the thyroid gland, which has been a pressing problem in Uzbekistan for several years, and the factors affecting it. Thyroid hormones participate in all stages of metabolism, increase energy production in cells, increase oxygen consumption, control fluid and salt balance, accelerate cell growth and development, affect carbohydrate metabolism, and regulate the activity of the cardiovascular system. The secretory cells in the thyroid gland are parafollicular cells, which originate from the nervous system and produce the hormone calcitonin.

Key words: thyroid cancer, endemic goiter, diffuse goiter, anaplastic thyroid cancer (AATCC).

Аннотация. Данная статья посвящена изучению распространенности заболеваний, связанных с функционированием щитовидной железы, которые уже несколько лет являются актуальной проблемой в Узбекистане, а также факторам, влияющим на них. Гормоны щитовидной железы участвуют во всех стадиях метаболизма, повышают выработку энергии в клетках, увеличивают потребление кислорода, контролируют водно-солевой баланс, ускоряют рост и развитие клеток, влияют на углеводный обмен и регулируют активность сердечно-сосудистой системы. Секреторными клетками щитовидной железы являются парафолликулярные клетки, происходящие из нервной системы и вырабатывающие гормон кальцитонин.

Ключевые слова: рак щитовидной железы, эндемический зоб, диффузный зоб, анапластический рак щитовидной железы (AATCC).

URGANCH DAVLAT TIBBIYOT INSTITUTI JANUBIY OROLBO'YI TIBBIYOT JURNALI

2 - TOM, MAXSUS SON-2. 2026

14.00.00 - TIBBIYOT FANLARI ISSN: 3093-8740

Tadqiqot dolzarbligi: mazkur tadqiqotning dolzarbligi shundaki, qalqonsimon bez bilan bog'liq kasalliklar, ayniqsa, yod tanqisligi, zob va qalqonsimon bez saratoniga olib keladigan holatlar, endokrin tizimdagi eng keng tarqalgan kasalliklar hisoblanadi. Endemik buqoq – qalqonsimon bezning diffuz yoki tugunli kattalashishi bilan ifodalanadigan kasallik bo'lib, uning funksional faoliyati buzilmaydi. Qalqonsimon bezning noto'g'ri ishlashi turli xil harakat buzilishlariga olib kelishi yoki ular bilan birga kechishi mumkin. Bu buzilishlar harakatning sekinlashuvi yoki ortiqcha kuchayishi ko'rinishida namoyon bo'ladi. Chunki tiroid bilan bog'liq harakat buzilishlari davolanadigan holatlar sirasiga kiradi, ularni erta va to'g'ri aniqlash juda muhim hisoblanadi.

Tadqiqot maqsadi: ushbu tadqiqotning maqsadi shundan iboratki, so'nggi o'n yil davomida qalqonsimon bez saratoni uchrashi 2 barobar ortgan.

Qalqonsimon bez saratoni endokrin tizimdagi eng ko'p uchraydigan o'sma bo'lib, so'nggi yillarda bu kasallikning uchrash darajasi barcha yosh guruhlarida, jumladan, bolalar va keksa odamlarda ham oshgan. Bu o'sish mikroo'sma shakllaridan tortib, yirik va keng tarqalgan holatlarga qadar bo'lgan shakllarni o'z ichiga oladi.

Qalqonsimon bezdagi tugun aniqlanganda eng muhim vazifa — bu o'zgarishning xavfsiz (yaxshi sifatli) yoki xavfli (yomon sifatli, ya'ni saraton) ekanligini aniqlashdan iborat.

Chandra A.K. ning fikrlaricha, yod tiroid gormonlarining ajralmas tarkibiy qismi hisoblanadi va yod iste'molining past yoki yuqori darajalari tiroid kasalliklarining yuzaga kelish xavfini oshiradi. Nozimova N. ning ta'kidlashicha, O'zbekistonda biosferada yod yetishmovchiligi muhim ekologik va sog'liq bilan bog'liq muammolardan biri bo'lib, mamlakatning 70% dan ortiq hududida xususan Orolbo'yi mintaqasida havoda, suvda, tuproqda va mahalliy oziq-ovqat tarkibida ushbu mikroelementning yetarli emasligi aniqlangan. Allamurodovna U. M. va hammualliflarning fikricha, qalqonsimon bezning og'irligi normada 17–25 g teng. Oddiy buqoqda uning og'irligi va kattaligi ancha oshadi (200–300 g). Kasallikning endemik o'choqlarida, og'irligi bir necha kilogrammga yetadi. Tojikiston, O'zbekiston (Farg'ona vodiysi), Kavkaz, Alp, Himolay tog'lari buqoqning endemik o'choqlaridir.

Qalqonsimon bez — gormonlarni ishlab chiqaradi, saqlaydi va ajratib chiqaradi, bu gormonlar esa butun tana to'qimalarida maxsus retseptorlar orqali faoliyat yuritadi. Ular chaqaloqlarda miya rivojlanishiga, kattalarda esa metabolik funksiyalarni tartibga solishda muhim ahamiyatga ega.

Qalqonsimon bez odam organizmida ikkita asosiy gormon ishlab chiqaradi: T4 (tiroksin) va T3 (triyodtironin). Asosan T4 ko'proq ishlab chiqariladi, lekin bu gormon organizmda to'g'ridan-to'g'ri faol bo'lib ishlamaydi. U faqat "tayyor holatdagi" gormon bo'lib, organizmdagi hujayralarda T3ga aylangachgina faol ta'sir ko'rsata oladi.

Qalqonsimon bez odatda o'z gormonlarining 90 foizini T4, qolgan 10 foizini esa T3 shaklida ajratadi. Bu gormonlarning katta qismi qon oqsillari bilan bog'langan bo'ladi, faqat juda oz miqdori — T3 ning 0.3% va T4 ning 0.03% — erkin holatda mavjud.

Qalqonsimon bez organizmning muhim boshqaruvchisiga aylangan bo'lsa-da, u ichki va tashqi salbiy omillarga nisbatan juda ta'sirchan hisoblanadi. Shu sababli, qalqonsimon bez kasalliklari ko'pincha atrof-muhitdagi salbiy o'zgarishlarning belgisi sifatida qaraladi.

Qalqonsimon bez bilan bog'liq kasalliklar, ayniqsa, yod tanqisligi, zob va qalqonsimon bez saratoniga olib keladigan holatlar, endokrin tizimdagi eng keng tarqalgan kasalliklar hisoblanadi.

Chandra A.K., (2021) yod tiroid gormonlarining ajralmas tarkibiy qismi hisoblanadi va yod iste'molining past yoki yuqori darajalari tiroid kasalliklarining yuzaga kelish xavfini oshiradi. Ortiqcha yod iste'moli erkaklarda jinsiy tizim va testislarning morfologik o'zgarishlariga olib keladi, bu esa spermatozoidlarning funktsiyalarini o'zgartirib, reproduktiv salomatlikka salbiy ta'sir qiladi. Ayollarda esa tuxumdon funktsiyalarida o'zgarishlar kuzatiladi, bu homiladorlikka xalaqit beradi. Shuningdek miya faoliyatiga ta'sir qilib, kognitiv zaiflashish va xotira muammolariga olib keladi. Ortiqcha yod immun tizimining buzilishiga sabab bo'lib, autoimmunitetni rivojlantiradi.

URGANCH DAVLAT TIBBIYOT INSTITUTI JANUBIY OROLBO'YI TIBBIYOT JURNALI

2 - TOM, MAXSUS SON-2. 2026

14.00.00 - TIBBIYOT FANLARI ISSN: 3093-8740

Nozimova N., (2023) O'zbekistonda biosferada yod yetishmovchiligi muhim ekologik va sog'liq bilan bog'liq muammolardan biri bo'lib, mamlakatning 70% dan ortiq hududida xususan Orolbo'yi mintaqasida havoda, suvda, tuproqda va mahalliy oziq-ovqat tarkibida ushbu mikroelementning yetarli emasligi aniqlangan. Ushbu hududda bolalarning katta qismi yashirin gipotireoz va endemik buqoqning turli shakllaridan aziyat chekadi.

Endemik buqoq – qalqonsimon bezning diffuz yoki tugunli kattalashishi bilan ifodalanadigan kasallik bo'lib, uning funksional faoliyati buzilmaydi [2; 10–25–b.].

Allamurodovna U. M. va hammualliflar (2024) qalqonsimon bezning og'irligi normada 17–25 g teng. Oddiy buqoqda uning og'irligi va kattaligi ancha oshadi (200–300 g). Kasallikning endemik o'choqlarida, og'irligi bir necha kilogrammga yetadi. Tojikiston, O'zbekiston (Farg'ona vodiysi), Kavkaz, Alp, Himolay tog'lari buqoqning endemik o'choqlaridir. Odam organizmga har kuni kirib turishi kerak bo'lgan yodning yetishmay qolishi tiroksin ishlanib chiqishining kamayib ketishiga olib keladi. Shuning uchun munosabat bilan tireositlar kompensator giperplaziyasi boshlanadi va zarur miqdorda gormon ishlanib chiqib turadigan bo'ladi. Buning oqibatida qalqonsimon bez kattalashib ketadi.

Morfologik tuzilishiga ko'ra, diffuz, tugunli va diffuz-tugunli (aralash) buqoq turlari ajratiladi. Diffuz buqoq qalqonsimon bezning bir tekis kattalashadi bu esa uning tuzilma elementlari va to'qimalarining gipertrofiyasi va giperplaziyasi natijasida yuzaga keladi. Qalqonsimon bezda zich bo'laklar paydo bo'lib, ular endokrinotsitlarning ko'payishi va biriktiruvchi to'qimaning o'sishi natijasida shakllanadi, bu esa ishemiya yoki qon quyilishlari oqibatida yuzaga keladi. Bez to'qimasida fibroz o'zaklar, kistalar va kalsifikatsiyalar aniqlanishi mumkin.

Mikroskopik tekshiruvda kolloid bilan to'la yirik follikulalar aniqlanadi, ularning epitelial qoplamasi yassilashgan bo'ladi. Bez stromasi o'rtacha darajada rivojlangan bo'lib, ayrim follikulalar kubsimon yoki silindrsimon epiteliy bilan qoplanganligi kuzatiladi. Kolloid to'planishi natijasida follikulalar asta-sekin kistalarga aylanishi mumkin. Ayrim hollarda follikulyar epiteliy follikulalar bo'shlig'iga o'sib kiradi, bu hodisa Sanderson yostiqlari deb ataladi va qalqonsimon bez funksiyasining kuchayganligini ko'rsatadi.

Qalqonsimon bez saratoni endokrin tizimdagi eng ko'p uchraydigan o'sma bo'lib, so'nggi yillarda bu kasallikning uchrash darajasi barcha yosh guruhlari, jumladan, bolalar va keksa odamlarda ham oshgan. Bu o'sish mikroo'sma shakllaridan tortib, yirik va keng tarqalgan holatlarga qadar bo'lgan shakllarni o'z ichiga oladi.

Qalqonsimon bez saratoni — endokrin tizimdagi eng keng tarqalgan o'sma bo'lib, oxirgi chorak asrda uning tarqalish darajasi deyarli ikki barobarga ortgan. Bu saraton turi barcha o'smalarning taxminan 2 foizini tashkil etadi. Ayollar orasida u eng ko'p uchraydigan oltinchi saraton bo'lib, ayollar bu kasallikka erkaklarga qaraganda uch marta ko'proq chalinadi. Bemorlarning kichik qismi — taxminan 2 foizi — bolalar va o'smirlar hisoblanadi. Umuman olganda, bu kasallikda 5 yilgacha yashash ehtimoli juda yuqori — 98%. Shu bilan birga, bemorning yashash ko'rsatkichlari o'smalarning morfologik xususiyatlari va kasallik bosqichiga bog'liq tarzda farq qilishi mumkin.

Anaplastik qalqonsimon bez saratoni (AQBS) — bu juda agressiv va farqlanmagan o'sma turi bo'lib, uning o'lim darajasi 100% gacha boradi. Ushbu patologiyaga chalingan bemorlarning o'rtacha yoshi 71 yosh. Kasallikning 10% dan kam hollari 50 yoshgacha aniqlanadi, va kasallanganlarning 60% dan 70% gacha bo'lgan qismini ayollar tashkil etadi.

Bemorlarda AQBS tashxisi qo'yilganda aksariyat 80% da kech metastazlar mavjud ekanligi aniqlanadi.

Xulosa: mazkur maqoladan xulosa shuki, ingliz, rus va o'zbek tilidagi adabiyotlar tahlili natijalariga ko'ra, ichakdagi chandiqli jarayonlarning uchrashi, sabablari va unga olib keluvchi omillar, yallig'lanish ichak kasalliklari va chandiqlarni davolashda qanday garmonlar qo'llanilishi, va shuningdek garmonal terapiyaning qalqonsimon bez morfologik xususiyatlariga tasiri haqida

URGANCH DAVLAT TIBBIYOT INSTITUTI JANUBIY OROLBO'YI TIBBIYOT JURNALI

2 - TOM, MAXSUS SON-2. 2026

14.00.00 - TIBBIYOT FANLARI ISSN: 3093-8740

ma'lumotlar yetarlicha emasligi hamda tibbiyotda kam o'rganilganligini tasdiqlaydi va bu borada ilmiy izlanishlar olib borish zaruriyatini asoslaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Xue K. Et al. Dissecting the association between gut microbiota and hypertrophic scarring: a bidirectional Mendelian randomization study // *Frontiers in Microbiology*. — 2024. — T. 15. — C. 134.
2. Yao Z. Et al. An innovative method for placing a double-lumen irrigation-suction tube in the management of abdominal infection: a case report // *Medicine*. — 2018. — T. 97. — №. 9. — C. 48.
3. Zhang E. Et al. Fouling-resistant zwitterionic polymers for complete prevention of postoperative adhesion // *Proceedings of the National Academy of Sciences*. — 2020. — T. 117. — №. 50. — C. 32046-32055.
4. Zimmermann, M. B. Iodine Deficiency and Thyroid Disorders in Children. // *the Lancet Endocrinology*. — 2018. — T. 6. №. 7. — C. 512— 521.